

Plantant la llavor de la innovació en la formació en treball social

Paving the way for innovation in social work education

Ferran Cortès Izquierdo¹

ORCID: 0000-0001-9431-5254

Marta Llobet Estany²

ORCID: 0000-0001-8212-4039

Per citar: Cortès Izquierdo, F., i Llobet Estany, M. (2020). Plantant la llavor de la innovació en la formació en treball social. *Revista de Treball Social*, 219, 117-133. DOI: 10.32061/RTS2020.219.06

Resum

En aquest article presentem l'experiència d'innovació docent en la formació de treballadores i treballadors socials a la Universitat de Barcelona, a partir del curs 2009-2010, moment en el qual s'implementa el Grau en Treball Social en un context de canvi a la universitat per la implementació del Pla Bolonya i l'establiment de l'Espai Europeu d'Educació Superior. Aquest procés de canvi actua com a propulsor per a la creació d'un grup de docents que reflexionen sobre la relació ensenyament-aprenentatge. Aquest grup impulsa un primer projecte pilot d'innovació docent que més tard dona peu a la creació del Grup de Recerca i Innovació Docent (GRID) Trans@net.³ Aquest GRID serà el paraigua i planter dels projectes d'innovació docent del grau, que serà reconegut per la Universitat de Barcelona com a GRID consolidat. Els relators presentem una descripció i anàlisi d'aquesta experiència per identificar les transformacions i aprenentatges al llarg de tot el procés, però alhora les dificultats i els reptes que encara tenim al davant.

Paraules clau: Innovació docent, treball social, pràctica docent, ensenyament-aprenentatge, transdisciplinarietat.

1 Professor de l'Escola de Treball Social. Universitat de Barcelona. fcortes@ub.edu

2 Professora de l'Escola de Treball Social. Universitat de Barcelona. mllobet@ub.edu

3 <http://www.ub.edu/transnet/ca>

Abstract

In this article we present a teaching innovation experience on the context of the training of social workers at the University of Barcelona from the 2009-2010 academic year, the time when the Bachelor's Degree in Social Work was implemented in a context of change at university through the implementation of the Bologna process and the creation of the European Higher Education Area. This process of change acts as a driver for the creation of a group of lecturers who reflect on the teaching-learning relationship. This group promoted an initial teaching innovation pilot project that later gave rise to the establishment of the Trans@net Teaching Innovation and Research Group (GRID, from the Catalan). This GRID would become the umbrella and seedbed for undergraduate teaching innovation projects, which would be acknowledged by Barcelona University as a well-established GRID. As the rapporteurs, we are presenting a description and analysis of this experience in order to identify the transformations and learning experiences throughout the entire process, while at the same time pinpointing the difficulties and challenges we are still faced with.

Keywords: Teaching innovation, social work, teaching practice, teaching-learning, multi-disciplinarity.

1. La necessitat de cultivar l'esperit innovador

En el context social actual, de profundes transformacions associades a incerteses i reptes, la noció d'innovació pren interès perquè s'equipara a la capacitat d'assumir els canvis i desenvolupar la creativitat necessària per crear respostes adaptades als nous contextos i necessitats canviants. La innovació s'ha convertit en una insígnia de la nostra societat, però alhora, pel fet de ser un concepte polisèmic, hi ha el risc que pensem que estem parlant del mateix encara que en realitat ens referim a coses diferents (Godin, 2008). No és un concepte ni un àmbit d'estudi nou (Moulaert, 2009), com tampoc ho és la seva anàlisi des de la dimensió educativa. En el nostre cas, seria agosarat situar la innovació docent a la formació del Treball Social amb la implantació del Grau. En la formació de les treballadores i treballadors socials sempre han existit experiències i docents motivats/preocupats per explorar i experimentar amb els estudiants altres formes de generar aprenentatge. Tanmateix, aquestes millores no sempre s'han plantejat amb uns objectius clars, amb una recollida de dades sistemàtica, amb una lògica temporal llarga, amb una avaluació i considerant la relació i el protagonisme de l'estudiant (Parcerisa, Basco, Calafell, Comas i Noguera, 2011). Un altre argument que cal tenir en compte a l'hora de pensar en la innovació docent és el fet que la majoria dels docents a la universitat no hem rebut formació prèvia per exercir aquesta professió i podem reproduir determinades formes d'ensenyar que no són les més adequades (Imbernón, 2009).

La construcció de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), amb la Declaració de Bolonya, ara ja fa dues dècades, es va presentar com una doble oportunitat. Primer, com un moment que reclamava una implicació institucional més gran, en aquest cas de la Universitat de Barcelona (UB), per afavorir i sostenir les experiències d'innovació docent (Cornet, Pagés i Pardo, 2010). Segon, com una ocasió per revisar el procés d'ensenyament-aprenentatge, la relació entre com s'ensenyava i s'aprèn a treball social. Per tant, aquesta experiència s'inscriu entre dues perspectives. D'una banda, en el marc de la universitat com a organització que pretén donar més importància i visibilitat a les noves pràctiques i metodologies que fan servir els docents, com a estratègia per donar una resposta millor al binomi ensenyament-aprenentatge que s'implementa amb l'EEES. De l'altra, com una iniciativa específica d'un grup de docents de l'Escola de Treball Social que volen reflexionar sobre les nostres pràctiques, les formes d'ensenyar i d'aprendre el treball social, des d'una perspectiva interdisciplinari. En aquest article ens centrarem, especialment, en aquesta segona perspectiva de la innovació docent. Tanmateix, a l'hora de valorar les llicons apreses serà inevitable fer-ho en relació amb el marc institucional de la UB.

La innovació educativa o docent, segons diferents autors, fa referència a una intenció i un procés d'indagació de noves idees i estratègies, de forma sistematitzada i col·lectiva, amb la finalitat de modificar concepcions i pràctiques educatives (Escudero, 1986; Imbernón, 1996; Cañal del León,

2002; Carbonell, 2001; Sein-Echaluze, Fidalgo i García, 2014). Aquest tipus d'intervencions qüestionen la realitat de l'educació, concebuda com a mecànica, rutinària i sovint marcada per la inèrcia. Innovar en educació vol dir obrir esclotxes en un sistema, en aquest cas l'universitari, que manté un excés de tradició i de conservació del passat, i alternativament proposa la seva transformació amb imaginació i creativitat col·lectiva.

Els docents som conscients del repte i la responsabilitat que suposa acompanyar els estudiants en el seu procés formatiu per estar preparades per a una pràctica del treball social que necessàriament també va canviant i encara ha de canviar més. Conscients del compromís que implica formar professionals del treball social, però sobretot persones en tant que ciutadans i ciutadanes (Delors, 1996).

2. Una proposta d'innovació docent que nodreix els processos d'ensenyament-aprenentatge en el Grau de Treball Social

La innovació docent és clau per avançar en la qualitat de l'educació, fa possible activar processos de canvi que han estat pensats i planificats abans. Però no és una tasca senzilla i demana un temps per posar-la en acció i per avaluar els efectes de la seva implementació (Parcerisa et al., 2011). La innovació docent és concreta i es fa operativa a partir de projectes que tenen una durada que oscil·la entre un i tres cursos, amb possibilitats de prorrogar-los i poden plantejar-se també com a investigacions.

En aquest article, relatem el recorregut de la innovació docent per acompanyar millor els estudiants de Treball Social des del 2010 i fins al 2020, un període en què podem distingir tres etapes. La primera, des de l'origen de la iniciativa, amb la co-construcció del primer projecte i creació del GRID Trans@net, que es defineix com un grup d'innovació docent que investiga i treballa per millorar la qualitat de la formació i el desenvolupament de competències transversals en el Grau de Treball Social, des d'un plantejament interdisciplinari, en connexió amb la realitat social i amb la implicació de l'alumnat i del professorat en el procés d'ensenyament-aprenentatge. La segona etapa, amb la diversificació de projectes i la consolidació del grup. La tercera, on som actualment, en què el GRID Trans@net actua com a motor i catalitzador de la innovació docent en els estudis de Treball Social.

2.1. A la recerca dels fils conductors (2010-2014): un projecte entorn de la transversalitat (primer curs)

Durant el curs 2010-2011 comença el projecte "Fils conductors: transversalitat docent i pensament analític en treball social", vinculat a una única línia d'innovació docent del Programa de Millora i Innovació Docent

(PMID)⁴ de la Universitat de Barcelona: Competències transversals, per iniciativa d'un grup de professors interessats a millorar la connexió entre les assignatures, un aspecte que també preocupava els estudiants, que plantejaven una integració més gran d'enfocaments i l'optimització dels treballs/evidències entre les assignatures que feien en un mateix semestre.

La implantació del Grau en Treball Social el curs 2009-2010 d'acord amb l'EEES implicava un nou paradigma educatiu, perquè incorporava un canvi important: pensar la programació i l'avaluació de la formació del Treball Social en competències. Aquest enfocament considera que cada professió té un perfil professional concret i diferenciat en competències generals i específiques. S'entén la competència com "les capacitats integrades i orientades a la pràctica, com un conjunt d'estructures de coneixement, així com d'habilitats cognitives, interactives, actituds i valors necessaris per dur a terme tasques i resoldre problemes" (Hager, Holland i Becket, 2002, citat a Prat, Parra i López, 2014, p. 3). Segons Poblete (2007), el pensament analític és una competència genèrica o transversal de tipus instrumental.

L'opció de centrar el projecte exclusivament en la competència de pensament analític s'explica per la importància que aquesta competència té per als professionals del treball social, que fan servir procediments analítics per poder analitzar les situacions i relacions i prendre decisions importants en contextos i circumstàncies complexes (Prat, Boixadós, Mesquida i Palacín, 2012; Prat et al., 2014). Aquesta competència es destaca per sobre d'altres en l'estudi elaborat pel Consejo General del Trabajo Social (Lima, 2013).

Segons la conceptualització teòrica feta en el marc del projecte, "el pensament analític és el comportament mental que es basa en un enfocament metòdic per descompondre situacions complexes en les seves parts constituents i identificant-ne els elements significatius (qualitatius o quantitius) contextualitzar-los i agrupar-los per interpretar la realitat" (Llobet i Vila, 2013, p. 6).

Els objectius del projecte se centraven a millorar la comprensió i el desenvolupament d'aquesta competència en la formació de treballadores i treballadors socials. El projecte aglutina 16 professors de cinc departaments –amb una majoria de Treball Social–, de 12 assignatures⁵ de primer i de segon. S'opta per aquests cursos perquè és on es concentren les matèries bàsiques de diferents disciplines del pla d'estudis, com a escenari idoni per treballar de forma transversal aquesta competència.

Aquest espai i procés inicial de discussió i aprenentatge va culminar amb la creació del GRID Trans@net: transdisciplinarietat i aprenentatge

4 El PMID està sota la responsabilitat del Vicerectorat de Política Docent i Científica. Aquest programa dona suport (finançament) a la innovació docent que duen a terme diferents GRID i projectes a la Universitat de Barcelona.

5 Les assignatures són: Política Social, Psicologia del Desenvolupament Humà, Antropologia Social, Epistemologia del Treball Social, Història Social i Contemporània, Conceptes Bàsics del Treball Social, Sociologia, Iniciació a la Pràctica del Treball Social i dels Serveis Socials i Comunicació i Documentació. Mètodes i Tècniques d'Investigació Social, Desigualtat i Exclusió Social i Habilitats Socials i Comunicatives.

en treball social.⁶ Aquest grup té per objectiu aprofundir en el treball conjunt i transversal entre matèries i crear un marc de treball que aglutini els diferents projectes de millora de la qualitat docent al Grau de Treball Social de la UB.

2.2. L'ampliació i consolidació del grup (2014-2019) i l'obertura a la diversitat de projectes

Aquesta segona etapa es caracteritza pel disseny de nous projectes i per la diversificació de les línies d'innovació docent. Es manté l'interès per innovar en les competències transversals, però apareixen altres línies com l'aprenentatge autònom; l'aprenentatge col·laboratiu i l'aprenentatge professionalitzador; l'aprenentatge en entorns virtuals mitjançant Open Educational Resources i l'avaluació entre iguals.

A continuació, presentem una descripció dels elements principals de cada projecte, i remetem els lectors als documents originals.

Projecte Teixint identitats professionals. Autoconeixement i Treball Social⁷

Aquest projecte es va iniciar el curs 2015 i ha tingut una durada de 4 anys. És una iniciativa que connecta inquietuds de dos grups. Implica docents d'assignatures específiques de Treball Social, així com d'altres disciplines que tenen interès per millorar la docència en relació amb la formació en treball social. I també un grup d'estudiants interessats a conèixer la influència dels valors, les emocions i els sentiments respecte a la seva pràctica professional. En una primera anàlisi que fa el grup de docents d'aquest projecte, es detecta que només en algunes assignatures es duen a terme activitats d'autoconeixement, i que per tant falta un plantejament transversal per desenvolupar aquesta competència professional bàsica al llarg dels quatre cursos. L'objectiu d'aquest projecte és, doncs, la promoció i desenvolupament de la competència transversal d'autoconeixement a tot el grau. Competència reconeguda per la seva importància en el document Global standards for the education and training of social workprofession,⁸ en relació amb un exercici competent i responsable del treball social (citada per Bányez i Boixadós, 2017). En aquest projecte hi han participat 609 estudiants i 31 docents en un total de 12 assignatures. S'han analitzat les

6 El GRID Trans@net va ser reconegut pel Programa d'Innovació Docent de la UB (que després passarà a ser Recerca, Innovació i Millora de la Docència i l'Aprenentatge – RIMDA–), com a grup d'innovació docent consolidat el curs 2015-2016. Codi Grup de Recerca: GINDOC-UB/126. Des de la seva creació ha tingut tres coordinadores: Núria Prat Bau i Marta Llobet Estany durant la primera etapa, i des del curs 2016-2017, Tomasa Bányez Tello.

7 El codi del projecte segons el Programa de Millora i Innovació Docent del Vicerectorat de Política Docent i Lingüística de la Universitat de Barcelona és: 2015PID-UB/026.

8 Document aprovat per l'Assemblea General de la Federació Internacional de Treballadors Socials i de la Federació Internacional d'Escola de Treball Social el 2004 a Adelaide (Austràlia): <http://ifsw.org/policies/global-standards/>

activitats prèvies al projecte que es feien en relació amb l'autoconeixement, així com d'altres que s'han dissenyat específicament per activar aquesta competència. S'han definit el concepte i les dimensions de l'autoconeixement, i també s'han dissenyat els instruments per avaluar-la. Segons Romero i Báñez (2017, p. 9-10), els resultats dels projectes mostren una millora de la competència d'autoconeixement dels estudiants que hi han participat. Es diferencien beneficis personals, acadèmics i professionals.

En l'àmbit personal, han millorat l'autoestima i la seguretat personal, han identificat qualitats personals i professionals, han reflexionat sobre les influències ideològiques i culturals per entendre i posicionar-se davant de situacions diverses, i han sigut capaços de reconèixer prejudicis i idees preconcebudes, així com d'aprendre a relacionar-se amb els altres. En l'àmbit acadèmic, han pres consciència d'una manera més clara dels coneixements adquirits al llarg del projecte i de les experiències d'aprenentatge que han viscut, i han reflexionat sobre el seu itinerari formatiu i el seu desenvolupament professional, alhora que han incrementat notablement les seves capacitats tant crítiques com reflexives. Finalment, en l'àmbit professional, reconeixen que les activitats que han dut a terme en el marc del projecte han incidit en la configuració de la seva identitat professional, en la definició del rol i la pràctica professional d'acord amb els seus valors del treball social.

Tanmateix, l'avaluació també ha mostrat certs dèficits sobre la connexió i complementarietat del treball de les diferents dimensions de l'autoconeixement, així com les dificultats organitzatives i de context per promoure aquesta competència de forma transversal; també ha mostrat la necessitat d'avançar en l'acompanyament docent del procés de millora dels aprenentatges, en l'avaluació de l'autoconeixement i en la motivació i la implicació de l'alumnat. En consonància, han fet una proposta específica al Consell d'Estudis per millorar l'autoconeixement de forma transversal al llarg dels quatre cursos, així com per incorporar un projecte de desenvolupament personal i professional individualitzat per afavorir l'autoconeixement a través del Pla d'Acció Tutorial (Báñez i Romero, 2018).

Projecte Estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex⁹

Aquest projecte també ha tingut una durada de quatre cursos, des del 2015 fins al 2019. L'equip docent de l'assignatura Rol i Identitat del Treball Social, de quart curs, a l'hora de pensar i dissenyar l'assignatura parteix de dos documents. Les conclusions de l'informe de Jacques Delors (1996) sobre els quatre pilars del procés educatiu i les reflexions d'Edgar Morin (2003) sobre els sabers per a l'educació del futur. Tant l'un com l'altre detecten, en els estudiants, dificultats de comprensió de valors ètics i estètics i de compromís amb els nous perfils de ciutadania, que incideixen en el

⁹ El codi del projecte segons el Programa de Millora i Innovació Docent del Vicerectorat de Política Docent i Lingüística de la Universitat de Barcelona és: 2015PID-UB/026.

procés d'aprendre a aprendre, el fet de ser multicompetencial, la percepció de la interdependència, l'autonomia, els judicis i la responsabilitat cap a l'altre, totes elles capacitats fonamentals per al treball social (Sangrà et al., 2019). El projecte se centra en dos objectius: potenciar que l'estudiant redescobreixi les possibilitats biogràfiques que té per pensar –i compenetrar-se amb– la idea de complexitat, a partir d'una mirada transversal i multidimensional de la seva realitat personal i professional; i permetre que l'estudiant reconegui a través de la seva autobiografia com va incorporant i transformant el coneixement.

Hi han participat quatre assignatures al llarg dels quatre cursos, però s'ha focalitzat sobretot en dues, una de primer i l'altre de quart curs, per afinitat conceptual i teòrica, que han incorporat el mètode autobiogràfic com a nova metodologia i evidència d'avaluació de l'assignatura. L'anàlisi del procés d'adquisició de coneixements dels estudiants es va fer amb 60 treballs autobiogràfics¹⁰ a partir d'un informe narratiu (Bolívar, 2002, citat a Sangrà et al., 2019, p. 11), tenint en compte quatre criteris genèrics d'anàlisi hermenèutica de les narratives per situar l'autorepresentació de l'estudiant en la construcció del seu "jo" (Sangrà et al., 2019, p. 6).

Aquest projecte ha incorporat l'autobiografia i la narrativa biogràfica per explorar les possibilitats pedagògiques d'aquesta metodologia per a la formació de professionals del treball social. S'ha elaborat una base teòrica que fonamenta la proposta docent. S'ha dissenyat una activitat concreta amb l'autobiografia, s'han elaborat uns criteris d'interpretació i avaluació del projecte. Els resultats principals mostren com l'autobiografia és una metodologia amb finalitats formatives i didàctiques, però alhora un espai a partir del qual l'estudiant aprèn a construir realitat i a reconèixer-se com a subjecte. Com a futurs professionals del treball social, (re)signifiquen la comprensió de l'altre, tenint en compte el seu context i la seva singularitat. El relat biogràfic els convida a fer-se preguntes, a dubtar i a interrogar-se i a desplaçar les seves certeses, per construir un nou recorregut vital (Sangrà, López, Iannitelli i Alemany, 2020, p. 13).

Programa d'Aprenentatge servei (ApS)¹¹

Aquest programa, que s'ha desenvolupat en els darrers sis cursos (2014-2019), neix de reunir tots els docents que feien servir la metodologia d'aprenentatge servei (ApS) en les assignatures de forma experimental, però sense una coordinació o intercanvi entre les diferents iniciatives d'ApS. S'emmarca en una reflexió crítica sobre el rol de la universitat en la societat i la necessitat de potenciar estratègies pedagògiques que promoguin un paper actiu dels estudiants en la seva formació així com l'adquisició i desenvolupament de les competències cíviques (Trilla, Jover,

10 Al llarg dels quatre cursos, però, s'han valorat més de 900 treballs autobiogràfics en l'assignatura de Rol i Identitat, i uns 350 en la d'Epistemologia del Treball Social.

11 El codi del projecte segons el Programa de Millora i Innovació Docent del Vicerectorat de Política Docent i Lingüística de la Universitat de Barcelona és: 2015PID-UB/005.

Martínez i Romañá, 2011, citat a Ginesta, Quiroga, Rodríguez i Durán, 2019, p. 5). L'ApS és una combinació d'un enfocament educatiu innovador amb elements més tradicionals. Els participants s'involucren en situacions/problemes reals per tal de buscar respostes/solucions concretes, i en l'experiència aprenen a investigar i a implicar-se de forma més solidària. També incorpora elements llargament coneguts, com el servei voluntari a la comunitat i l'aprenentatge de coneixements, habilitats i valors a partir de la institució educativa, en aquest cas la universitat (Simons i Cleary, 2006; Campo, 2008, citats a Ginesta et al., 2019, p. 4).

Aquest programa vol potenciar el protagonisme de l'estudiant en el procés d'aprenentatge, des d'una experiència vivencial, que afavoreix la connexió teoricopràctica, un desenvolupament emocional (Puig i Martín, 2006, citat a Ginesta et al., 2019, p. 6), així com competències personals i professionals, com la responsabilitat social i ètica, el compromís i la implicació amb la comunitat dels futurs professionals del treball social. El programa té com a objectius: implementar un programa ApS amb els estudiants del Grau de Treball Social, amb un itinerari de primer a quart curs; afavorir un aprenentatge significatiu dels continguts de les assignatures, en contacte directe amb la realitat, al servei tant de les entitats com de les persones. I preveu dues modalitats: projectes que es duen a terme en el temps d'una assignatura, o transversals, d'una durada més llarga. Es diferencien segons dues tipologies: ApS vinculats a una recerca aplicada i ApS vinculats a un projecte d'intervenció social (Quiroga, Llobet i Cortès, 2016, p. 4).

Al llarg d'aquests sis cursos s'han desenvolupat tretze projectes ApS, en els que han participat un total de 407 estudiants i 8 professors. El programa ha donat lloc a una conceptualització teòrica i pràctica d'aquesta metodologia i a una avaluació dels aprenentatges amb criteris i de forma sistematitzada, a partir d'una metodologia mixta (qüestionari i grup de discussió). La mateixa avaluació ha tingut un caràcter formatiu i es considera un metaaprenentatge (Santos, Sotelino i Lorenzo, 2015, citat a Ginesta et al., 2019, p. 10). S'ha establert un itinerari al llarg del grau.¹² S'han potenciat les relacions de partenariat i el treball en xarxa entre la Universitat, les entitats socials i altres institucions. En aquest text només compartim una part dels resultats més significatius i convidem a fer una lectura detallada de l'article de Quiroga et al. (2018). Tant els estudiants com els docents ressalten els beneficis de la metodologia ApS en la formació del Treball Social. El servei a la comunitat els acosta a la realitat social des del primer curs. Els acosta també als problemes i necessitats socials, la qual cosa fa créixer la conscienciació social i el compromís ètic, la qual cosa reforça la motivació i el sentit de voler esdevenir treballadores i treballadors socials. Afavoreix l'adquisició de competències i coneixements curriculars, tant personals com professionals i de forma progressiva a través dels ApS dels diferents cursos. També la relació entre els coneixements teòrics i les habilitats i sabers pràctics, com més capacitat reflexiva i crítica. Aquest programa,

12 Aquest itinerari té el suport de l'Oficina d'Aprenentatge-Servei de la Facultat d'Educació.

que proposa la realització de projectes ApS en diferents moments del grau, actua com un entorn d'aprenentatge, de participació, de responsabilitat, de cooperació i compromís social. El fet de sortir de les aules també genera una relació de més confiança entre estudiants i docents.

Estratègies de millora de la qualitat del retorn entre iguals en el procediment de la valoració per parelles al Grau de Treball Social¹³

Aquest projecte s'ha dut a terme amb estudiants de primer durant el curs 2015-2016, però està connectat amb el projecte "Inter-pares. Formació entre iguals al Grau de Treball Social", que s'havia dut a terme el curs anterior (2014-2015). Entén l'avaluació realitzada per estudiants del mateix grup (iguals) com una estratègia formativa que pot millorar la comprensió dels criteris que s'utilitzen per avaluar i dels arguments que s'utilitzen per justificar els canvis que es proposen, una actitud reflexiva i propositiva que ha de fer pensar i orientar l'estudiant en la reelaboració d'un text (Nicol, Thomson i Breslin, 2014, p. 105, citat per Ibarz i Prat, 2016, p. 3). Aquests projectes s'impulsen per la constatació de la dificultat de posar en pràctica la competència crítica i autocrítica en un context en el qual uns estudiants revisen els treballs dels altres. El projecte d'avaluació per parelles realitzat en el curs anterior havia millorat els textos revisats a partir dels iguals, però no acabaven de mostrar què milloraven els textos després d'aquest treball col·laboratiu. També s'havien detectat dificultats en la comprensió i expressió del llenguatge oral i escrit (Ibarz i Prat, 2016, p. 4). Els objectius d'aquest projecte han consistit a donar eines i indicacions per orientar els estudiants perquè puguin fer la correcció dels treballs per parelles.

En aquest projecte hi han participat 340 estudiants, 6 professors de 3 assignatures en dues assignatures de primer curs, i s'ha aplicat en dos treballs amb un format diferent. En un cas, ha consistit en l'elaboració per grups de diversos portafolis per cada tema del curs. En l'altre, s'ha analitzat i argumentat individualment una notícia críticament. Tal com s'ha fet en els altres projectes que hem presentat anteriorment, els docents han dissenyat diferents instruments d'avaluació del projecte: una enquesta amb dues parts (quantitativa i qualitativa), l'anàlisi de 12 treballs en cada una de les assignatures i sessions de grups de discussió.

Els resultats destaquen el desconeixement d'aquest tipus de procediment d'avaluació per parelles d'iguals i mostren la satisfacció per la millora que han aconseguit en els treballs, alhora que ressalten la reciprocitat necessària que implica aquesta experiència innovadora. Tanmateix, també assenyalen les desigualtats que s'han donat entre les parelles, en funció del domini de competències dels estudiants: en uns casos han millorat els treballs, mentre que en d'altres no ha estat així. S'incorporen millores en relació amb aspectes formals, d'expressió, d'argumentació o de reflexió, però en canvi no fan propostes més a fons com ara canvis en

¹³ El codi del projecte segons el Programa de Millora i Innovació Docent del Vicerectorat de Política Docent i Lingüística de la Universitat de Barcelona és: 2015PID-UB/002.

l'estructura o l'organització del text. En general, s'evidencia que no estan habituats a fer crítica dels treballs dels seus companys estudiants i que la revisió per parells/iguals no s'incorpora més enllà d'aquest projecte (Ibarz i Prat, 2016, p. 10-15).

Docutrans

Aquest projecte s'ha aplicat en tres assignatures del Grau de Treball Social: Història Social i Contemporània, Comunicació i Documentació (primer curs) i Treball Social Grupal (segon curs) durant el curs 2018-2019.

El projecte ha tingut com a principal objectiu la creació i posada en marxa d'una eina específica per als estudiants del Grau de Treball Social adreçada a millorar la recerca d'informació. Aquest instrument pretén aconseguir els següents objectius: 1) Aprendre a planificar el procés de cerca d'informació, focalitzant la temàtica i la perspectiva d'estudi; 2) Aplicar procediments i estratègies adequats per als diferents tipus de fonts i suports documentals; 3) Fomentar una actitud ètica i crítica en la recerca d'informació (Parra, Prat, Ibarz, Lo Cascio i Zaborras, 2019, p. 1).

Els resultats més rellevants destaquen l'abandonament de la consulta de les fonts en paper –a gran distància de les electròniques–, cosa que comporta el risc de perdre la consulta de monografies importants; el predomini de la consulta de fonts no acadèmiques des de cercadors generalistes i, per tant, un ús poc generalitzat de les eines de cerca d'informació especialitzada quan s'enfronten a treballs acadèmics (quan es fan servir fonts acadèmiques i les eines especialitzades de cerca es milloren les qualificacions, perquè les fonts ajuden a focalitzar el tema de cerca). Es detecta un predomini de l'ús del català i castellà per a les cerques, a gran distància de l'ús de la llengua anglesa. Emergeixen resistències i s'adopten estratègies per evitar-ho que comporten canvis de tema (Parra et al., 2019, p. 1-2).

2.3. El grup d'innovació docent com a motor de transformació del conjunt del grau (2019 i fins ara) i l'obertura de nous projectes

El fet que aquest grup aplegui una bona part del professorat de la Unitat de Formació i Recerca (UFR) de Treball Social ha afavorit les sinergies entre els seus projectes i la planificació docent impulsada per la direcció de la UFR, especialment a partir de l'inici del procés de millora del grau, que s'inicia el 2017 amb la realització d'un diagnòstic que culmina amb l'aprovació d'un pla de millora que s'ha iniciat el 2020-2021.

Transversalitat

Aquest projecte es proposa articular la transversalitat als quatre cursos del Grau de Treball Social seguint amb la implementació d'actuacions arran del diagnòstic col·lectiu que es va dur a terme per millorar la formació del Grau de Treball Social. El curs 2016-2017 ja es va començar

amb algunes accions transversals d'algunes assignatures al segon semestre de primer, i el curs següent es va fer el mateix en algunes de tercer. No obstant això, cap d'aquestes accions s'han portat a un nivell més global de l'ensenyament. Per això, amb aquest projecte d'innovació docent volem donar coherència a la transversalitat amb un fil conductor entre les diferents assignatures del mateix curs, i al llarg dels quatre cursos amb un itinerari continuat.

Plantejarem el fil conductor de cada curs per construir un espai de reflexió en què participin estudiants, professors, persones, activistes i professionals entorn de les temàtiques triades per afavorir que el procés d'aprenentatge de l'estudiant sigui més significatiu i integrat.

1r curs: Jo i la societat

2n curs: Relacions i mètode d'intervenció

3r curs: Contextos, planificació i intervenció

4t curs: Desenvolupament professional

El desenvolupament d'aquesta acció els pròxims anys a través de la metodologia basada en el projecte ha de permetre valorar els efectes de la transversalitat en l'ensenyament de Treball Social i en el desenvolupament del rol professional, tant en l'ensenyament, el servei a la societat i la professió, com en el compromís adquirit vers l'aprenentatge de competències i habilitats com a futurs treballadors socials.

Reconeixement dels sabers a través de l'art

En el marc de la disciplina i la professió del treball social, el reconeixement de les persones i dels seus sabers resulta una qüestió determinant si volem construir processos d'intervenció i transformar les situacions de desigualtat social conjuntament i de manera compartida. Aquesta perspectiva demana que aquest mateix reconeixement es plantegi també en la formació dels futurs professionals del treball social.

El projecte d'innovació que plantejem preveu, per tant, l'articulació d'aquests espais de participació de les persones i els seus sabers en el Grau de Treball Social per construir col·lectivament la realitat sobre la qual opera el treball social i reflexionar sobre la pràctica professional des de les diferents mirades i experiències del conjunt d'actors que en formem part. Creiem que això afavoreix el reconeixement de la pluralitat de visions que existeixen sobre els diversos fets socials, la possibilitat de fer un abordatge més complex de la realitat social, al mateix temps que fomenta el pensament crític i analític en els estudiants.

Aquesta proposta es fonamenta en el treball que s'ha dut a terme amb aquesta perspectiva des de fa anys en la formació de treball social. El projecte d'innovació presentat planteja, per tant, l'articulació del reconeixement dels sabers de les persones com una línia transversal que es formalitza en el context de diferents assignatures i, especialment, en el marc dels projectes transversals de curs, i que s'insereix en el procés d'aprenentatge dels estudiants de Treball Social. L'ús de metodologies artístiques, com el teatre social, el videodocumental, la pintura, la mú-

sica, entre d'altres, possibilita que aquest reconeixement es produeixi de manera creativa, horitzontal i que permeti el diàleg a l'espai de l'aula entre les persones, els estudiants i el professorat dels equips docents de les assignatures que participen en el projecte.

3. Què hem après de tot aquest procés i com seguir creixent

La trajectòria de Trans@net es desenvolupa gràcies a l'existència d'un grup de professors estable que ha compartit la passió per la docència i el desig d'enriquir els processos d'ensenyament-aprenentatge dels estudiants de Treball Social. Aquest grup, tot i que al llarg dels seus 10 anys d'existència ha anat incorporant nova gent i també ha tingut algunes baixes, s'ha mantingut constant en la seva tasca d'innovació docent gràcies a la implicació dels seus membres i l'esforç i la cura de les persones que n'han assumit la coordinació.

Aquest espai de trobada, tant en les reunions habituals com en les jornades d'innovació docent organitzades pel grup, ha esdevingut per als professors una bona oportunitat per dialogar sobre els reptes i les dificultats de la docència i per compartir estratègies per emprendre accions que permetin millorar amb la participació de l'estudiant. El paper de Trans@net com a motor de la innovació en el Grau de Treball Social també ha contagiats el conjunt de l'Escola i s'han establert constantment vasos comunicants entre el grup i les propostes liderades per l'equip directiu de la UFR Treball Social.

En tots els projectes del grup es manifesta la prioritat de posar l'aprenentatge de l'estudiant al centre de la pràctica docent i la importància d'aprendre a aprendre, així com d'obrir espais d'experiència que potenciïn la participació de l'estudiant en el seu procés d'aprenentatge i en la comunitat educativa. En el desenvolupament de la seva tasca el grup treballa, en paral·lel, per millorar les competències intel·lectuals de l'estudiant i per potenciar-ne les capacitats com a persona i el seu compromís social.

Pel que fa al desenvolupament de les capacitats intel·lectuals acadèmiques és central en els membres del grup la preocupació per la transversalitat en els processos d'aprenentatge que, en els primers anys, es concreta en l'anàlisi de com l'estudiant desenvolupa el pensament analític i en l'elaboració d'una rúbrica que en permeti l'avaluació. Altres projectes també insisteixen a desenvolupar la seva capacitat reflexiva i prepositiva a través de la revisió d'un text i la seva competència en la recerca bibliogràfica.

Diversos projectes del grup tenen molt d'interès en la formació humana dels futurs professionals, ja que es considera important que es coneguin a si mateixes (autoconeixement) i es proposin créixer com a persones. També que connectin la biografia personal amb el seu procés d'aprenentatge i la construcció de la seva identitat professional. D'altra banda, amb l'aprenentatge servei es cerca que es comprometin amb les

persones i la societat, que siguin sensibles a les seves preocupacions, que aprenguin a escoltar, a dialogar, a construir vincles, a imaginar altres mons possibles, etc.

L'emmarcament de la formació reglada del Treball Social a la Universitat va ser un avenç important per a la consolidació científica i el reconeixement social de la professió del treball social. Més enllà de l'aprenentatge dels coneixements que donen cos i identitat a la disciplina i a la professió del treball social, cal, sobretot, aprendre a aprendre, per construir un treball social crític, relacional i artesà (Navarro, 2017). Ens sembla que no hi ha contradicció entre la ciència i altres formes d'accés al coneixement com la filosofia i l'art. Compartim la convicció que més enllà de la racionalitat tècnica, necessitem un saber artístic i creatiu que ens emocioni i ens faci descobrir la màgia d'aprendre.

Avui, en el context d'incertesa i dificultat que vivim amb la pandèmia de la COVID-19, el repte fonamental és mantenir aquest procés d'innovació viu i seguir treballant junts, professors i estudiants. Ara més que mai, com ens diu Silvia Navarro (2020), a qui hem d'agrair l'acompanyament que ens ha ofert en diferents moments d'aquest procés d'innovació que hem viscut, qualsevol pretext per no innovar està fora de context. Sabem el que volem fer perquè tenim el repte immens de dur a terme el pla de millora del Grau de Treball Social que tot just hem iniciat aquest curs 2020-2021, i que pretén consolidar moltes de les propostes que s'han anat gestant al si del grup Trans@net, com l'aposta per afavorir un aprenentatge interdisciplinari, rigorós i connectat amb la realitat, el reforç de l'acompanyament de l'estudiant al llarg del seu procés de creixement personal i professional, i l'impuls de processos col·laboratius amb la societat que obrin noves oportunitats d'aprenentatge mutu.

Referències bibliogràfiques

- Báñez, T., i Boixadós, A. (2017). Conceptualización del autoconocimiento como competencia profesional básica del trabajo social. En A. Bolívar (pres.), *VI Congreso Internacional Multidisciplinar de Investigación Educativa*. Bilbao. Recuperat de <http://hdl.handle.net/2445/107925>
- Báñez, T., i Romero, J. (2018). Promoción del autoconocimiento de forma transversal en el Grado de Trabajo Social. En Asociación Multidisciplinar de Investigación Educativa (AMIE), *VII Congreso Internacional Multidisciplinar de Investigación Educativa*. Saragossa. Recuperat de <http://amieedu.org/actascimie18/>
- Bolívar, A. (2002). "¿De nobis ipsis silemus?": Epistemología de la investigación biográfico-narrativa en educación. *Revista Electrónica de Investigación Educativa*, 4(1). Recuperat de <http://redie.uabc.uabc.mx/vol4no1/contenido-bolivar.html>

- Cañal del León, P. (coord.) (2002). *La innovación educativa*. Madrid: Akal.
- Carbonell, J. (2001). *La aventura de innovar. El cambio en la escuela*. Madrid: Morata.
- Cornet, A., Pagés, T., i Pardo, J. (2010). Más enllà de la Innovació docent: de la innovació al coneixement, del coneixement al suport, del suport a la renovació docent a la Universitat de Barcelona. *REIRE: Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, 3(2), 79-97. Recuperat de <http://www.raco.cat/index.php/REIRE>
- Delors, J. (1996). Los cuatro pilares de la educación. En J. Delors, *La educación encierra un tesoro. Informe a la UNESCO de la Comisión internacional sobre la educación para el siglo XXI* (p. 91-103). Madrid: Santillana/UNESCO.
- Escudero, J. M. (1986). El pensamiento del profesor y la innovación educativa. En L. M. Villar (ed.), *Pensamiento de los profesores y toma de decisiones* (p. 185-226). Sevilla, España: Universitat de Sevilla.
- Ginesta, I., Quiroga, V., Rodríguez, E., i Durán, P. (2019). El programa d'Aprenentatge-Servei en el Grau de Treball Social. Informe final projecte 2015PID-UB/005. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/2445/134965>
- Godin, B. (2008). Innovation: the History of a Category. Project on the Intellectual History of Innovation. Working paper n. 1. Montreal: INRS.
- Hager, P., Holland, S., i Becket, D. (2002). *Enhancing the learning and employability of graduates: the role of generic skills*. Melbourne: Business/Higher Education Round Table. Recuperat de: <http://hdl.voced.edu.au/10707/108724>.
- Ibarz, J., i Prat, N. (2016). La qualitat del retorn entre iguals: Quines correccions es realitzen quan s'aplica un procediment de valoració entre iguals? En Universitat Autònoma de Barcelona, *IX Congreso Internacional de Docencia Universitaria e Innovación (CIDUI)*. Recuperat de <http://www.cidui.org/revistacidui/index.php/cidui/article/view/901/862>
- Imbernón, F. (1996). *En busca del discurso educativo: la escuela, la innovación educativa, el currículum, el maestro y su formación*. Buenos Aires: Magisterio del Río de la Plata.
- Imbernón, F. (2009). La innovació docent abans i en l'Espai Europeu d'Educació Superior. Què hi ha de nou? *Temps d'Educació*, 38, 43-50.
- Lima, A. (coord.) (2013). La opinión de los trabajadores sociales sobre su labor profesional y los Servicios Sociales en España. *II Informe sobre*

- los Servicios Sociales en España* (p. 75-92). Madrid: Consejo General del Trabajo Social.
- Llobet, M., i Vilà, G. (2013). *El pensament analític a l'ensenyament de Treball Social. Proposta de definició i conceptualització*. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/2445/46526>
- Morin, E. (2003). *Educar en la era planetaria*. Barcelona: Gedisa.
- Moulaert, F. (2009). Social Innovation: Institutionally Embedded, Territorially (RE)Produced. En D. MacCallum, F. Moulaert, J. Hillier i V. Haddock (ed.), *Social Innovation and Territorial Development* (p. 11-23). Farnham, England: Ashgate.
- Navarro, S. (2017). *Saber femenino, vida y acción social*. Madrid: Editorial CCS.
- Navarro, S. (2020). *Pensamiento creativo y acción social innovadora. De las ideas a los proyectos transformadores*. Madrid: Editorial CCS
- Nicol, D., Thomson, A. i Breslin, C. (2014). Rethinking feedback practices in higher education: a peer review perspective. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 39(1), 102-122. DOI:10.1080/02602938.2013.795518
- Parcerisa, A., Basco, S., Calafell, M., Comas, M., i Noguera, I. (2011). Innovació en educació. De la idea a l'acció. Procés participatiu cap a l'INNED 2. *Revista d'Innovació i Recerca en Educació*, 4(2), 82-95. DOI: <https://doi.org/10.1344/reire2011.4.2426>
- Parra, B., Prat, N., Ibarz, J., Lo Cascio, P., i Zaborras, R. (2019). Projecte d'innovació docent Docutrans: Aprenentatge transversal en la recerca d'informació, Col·lecció: INNOVADOC (Documents d'Innovació Docent). Recuperat de <http://hdl.handle.net/2445/134968>
- Poblete, M. (2007). Evaluación de competencias en la educación superior. Preguntas clave que sobre evaluación de competencias se hacen los profesores. Tentativas de respuesta. En *III Jornadas Universitarias de Innovación y Calidad: "Buenas Prácticas Académicas"*. Bilbao: Universitat de Deusto.
- Prat, N., Boixadós, A., Mesquida, J. M., i Palacín, C. (2012). Proyecto de innovación docente: "Hilos conductores: transversalidad docente y pensamiento analítico en Trabajo Social". *Portularia: Revista de Trabajo Social*, XII(extra), 159-168.
- Prat, M. N., Parra, B., i López, A. (2014). La capacidad de análisis en la formación de trabajadores sociales: diseño de una rúbrica de evaluación de la competencia. *Cuadernos de Trabajo Social*, 27(2), 365-374.

- Quiroga, V., Llobet, M., i Cortès, F. (2016). El aprendizaje Servicio en el Grado de Trabajo Social de la Universidad de Barcelona. En M. A. Santos, A. Sotelino i M. Lorenzo (coord.), *Aprendizaje-Servicio e innovación en la universidad. Actas VII Congreso Nacional y II Internacional de Aprendizaje-Servicio Universitario* (p. 667-676). Santiago de Compostel·la: Universitat de Santiago de Compostel·la.
- Quiroga, V., Durán, P., i Rodríguez, E. (2018). Diagnóstico del aprendizaje servicio de los alumnos del Grado de Trabajo Social de la Universidad de Barcelona (2014-2017). *Revista Práxis Educativa*, 14(30), 271-295. DOI: <https://doi.org/10.22481/praxis.v14i30.4371>
- Romero, J., i Báñez, T. (2017). Autoconocimiento como competencia genérica en el Grado de Trabajo Social. En M. L. Sein-Echaluce, A. Fidalgo i F. J. García (coord.), *La innovación docente como misión del profesorado. Actas del IV Congreso Internacional sobre Aprendizaje, Innovación y Competitividad, CINAIC 2017* (p. 126-130). Saragossa: Universitat de Saragossa.
- Sangrà, T., Iannitelli, S., Tejero, E., López, T., Alemany, R., Durán, P., i Cabero, N. (2019). Informe final del projecte d'innovació docent: estratègies narratives per afavorir l'aprenentatge del pensament complex. Recuperat de: <http://hdl.handle.net/2445/144572>
- Sangrà, T., López, J. A., Iannitelli, S., i Alemany, R. M. (2020). Deconstrucció i reflexió (auto)biogràfica des d'una experiència docent a l'assignatura de Rol i Identitat del Treball Social. *Revista d'Innovació Docent Universitària*, 12, 1-14. DOI: <http://dx.doi.org/10.1344/RIDU2020.12.1>
- Santos, M. A., Sotelino, A., i Lorenzo, M. (2015). Aprendizaje servicio y misión cívica de la universidad. Una propuesta de desarrollo. Barcelona, Octaedro, 134 pp. *Bordón. Revista de Pedagogía*, 69(1), 189-190. Recuperat de <https://recyt.fecyt.es/index.php/BORDON/article/view/52084>
- Sein-Echaluce, M. L., Fidalgo, Á., i García, F. J. (2014). Buenas prácticas de Innovación educativa: Artículos seleccionados del II congreso Internacional sobre Aprendizaje, Innovación y competitividad, CINAIC, 2013. *RED. Revista de Educación a Distancia*, XIII(44). Recuperat de <http://www.um.es/ead/red/44/>
- Trilla, J., Jover, G., Martínez, M., i Romañá, T. (2011). La participación de los estudiantes en el gobierno y la vida universitaria. *Encounters on Education*, 12, 93-111. Recuperat de http://centrodedesarrollo.universia.net/SAOPAULO_2/pdf/4.pdf